

บทที่ 5

สรุปการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

1. สรุปการวิจัย

จากการแสดงออกของบุคคล โดยความเป็นรูปธรรม ซึ่งเป็นการสื่อออกมาถึงความคิดที่เป็นตัวตนของบุคคล โดยเฉพาะการแสดงออกนั้น มีผลกระทบต่อบุคคลที่สำคัญมีผลกระทบต่อส่วนรวม โดยลำดับ ท่านสมณะโพธิรักษ์แสดงออกถึงแนวคิดของตน โดยส่งผลกระทบต่อสังคมอย่างชัดเจน ซึ่งเป็นไปในสองทิศทางกล่าวคือ ในผลกระทบในเชิงบวก ท่านสมณะโพธิรักษ์ออกมาเคลื่อนไหวทางการเมือง มีผลในแง่ของการมีส่วนร่วมช่วยให้ สถานการณ์ที่กำลังร้อนแรงเย็นลงบ้างในสถานะที่ท่านเป็นนักบวชที่นับถือพุทธศาสนาอีกแนวหนึ่ง ผู้ร่วมชุมนุมจะให้ความเกรงใจอยู่บ้างบางส่วน โดยเฉพาะในแง่ของการนำธรรมะคำสอนออกไปแสดงในที่สาธารณะขณะนั้น ในผลกระทบเชิงลบ ในกรณีเดียวกันกลับเป็นที่กังขาสงสัย ของประชาชนส่วนใหญ่ในประเทศและต่างประเทศว่า สิ่งที่ท่านสมณะโพธิรักษ์กระทำอยู่นั้น ถูกต้องหรือไม่ ชอบด้วยขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของไทยหรือไม่ ที่สำคัญนักบวชในพระพุทธศาสนา สามารถทำเช่นนั้นได้หรือไม่ เมื่อเป็นดังเช่นที่กล่าวนี้ จึงนำมาสู่ประเด็นคำถามที่ว่า แนวคิดในทางการเมืองของท่านสมณะโพธิรักษ์นั้นเป็นอย่างไร การที่ท่านชูประเด็นเป็นธงชัยไว้ว่า “การทำงานทางการเมืองที่เอื้อประโยชน์ให้แก่ประชาชนจริงๆต้องเป็น การเมืองบุญนิยม เท่านั้น”

ผู้ศึกษาวิจัยเมื่อต้องการที่จะทราบแนวทางเกี่ยวกับแนวคิดทางการเมืองและสังคมของท่านสมณะโพธิรักษ์ดังกล่าว จึงพิจารณารวบรวมข้อมูลอันเป็นที่สนใจของสังคม กล่าวคือข้อโต้แย้งภายในสังคมที่มีต่อท่านสมณะโพธิรักษ์ ในประเด็นแนวคิดทางการเมือง ของท่านสมณะโพธิรักษ์ว่ามีความหมายเป็นอย่างไร และแนวคิดบุญนิยมที่ท่านกล่าวถึงนั้น มีลักษณะเป็นอย่างไร แนวคิดทั้งสองประการนั้นมีผลกระทบต่อสังคม โดยรวมอย่างไร ทั้งนี้เพราะประชาชนส่วนใหญ่ไม่ทราบถึงเหตุผลของแนวคิดดังกล่าว

จากประเด็นหลักของการศึกษาวิจัย แนวคิดทางการเมืองของท่านสมณะโพธิรักษ์ อันมีวัตถุประสงค์เพื่อทราบแนวคิดทางการเมืองของท่านนั้นว่ามีลักษณะเป็นอย่างไร ซึ่งในประเด็นสำคัญนั้น ท่านได้นำเสนอธรรมะ ซึ่งเป็นสภาวะที่มีอยู่ เป็นอยู่ปรากฏอยู่แล้ว โดยธรรมชาติ หากแต่นักการเมืองและบุคคลในสังคมมิได้นำมาประพฤติปฏิบัติ ความคิดของท่านสมณะโพธิรักษ์ที่สื่อสัมพันธ์ให้ข้อธรรมะผสมกลมกลืน กับสภาพความเป็นการเมือง เพื่อจุดมุ่งหมายให้การเมืองมี

ธรรมะเป็นกรอบควบคุมอีกชั้นหนึ่ง จากการศึกษาในบทที่ 4 พบว่า ในการรวบรวมแนวคิดทางการเมืองของท่าน ที่มีปรากฏอยู่ในที่ต่างๆมิได้เป็นระเบียบนั้น เมื่อมาจัดหมวดหมู่ แล้วพบว่า ท่านนำเสนอธรรมะในระดับบุคคล และระดับโครงสร้างของสังคม โดยผ่านโครงสร้างของสังคม ที่เรียกว่าสังคมบุญนิยม และผ่านโครงสร้างทางการเมืองที่ เรียกว่า การเมืองบุญนิยม โดยเฉพาะการเมืองบุญนิยมนั้นแสดงออกอย่างชัดเจน ภายใต้การทำงานของ พรหมเพื่อฟ้าดิน

กล่าวคือ ในด้านตัวบุคคลท่านกำหนดให้นักการเมือง ผู้ทำงานการเมืองต้องมีธรรมะ ข้อประพฤติปฏิบัติประจำตนเป็นลักษณะเฉพาะที่มีความเข้มข้นเป็นพิเศษ โดยการวางกรอบไว้ชัดเจนว่าผู้ทำงานการเมือง ต้องมีภูมิธรรมชั้นไหน ภูมิรู้ต่างๆ ไป เป็นอย่างไรจึงจะสมควร ดังเช่น ตัวอย่างที่ท่านกำหนดว่า นักการเมือง ต้องเป็นผู้เสียสละอย่างที่สุด มีคุณธรรม จริยธรรม ในระดับที่ท่านใช้ศัพท์ว่า อนาคามีหรือนักการเมืองอนาคามี คือ มีสภาพจิตที่ไม่ยึดติดเกี่ยวข้องกับ ทรัพย์สิน ทุกชนิด ไม่สัมพันธ์ห่วงอยู่กับญาติพี่น้อง กล่าวคือทำงานอย่างเดียวไม่เกี่ยวข้องเอื้อประโยชน์ให้กับบุคคลใดทั้งสิ้น นี่เป็นตัวอย่างหนึ่งของธรรมะ ที่ท่านนำเสนอในระดับบุคคล ในส่วนระดับโครงสร้าง ท่านวางกรอบในระดับมิตินึกคิดของท่านว่า ต้องเป็นไปโดยส่วนรวม ซึ่งท่านนำเสนอโดยใช้รูปแบบที่เรียกว่า ระบบสาธารณโลกี คือ นักการเมืองหรือผู้ทำงานการเมืองต้องทำงาน โดยไม่หวังผลตอบแทนมาเป็นของส่วนตน ต้องนำเข้ากองกลาง มีภาวะเสมอกับบุคคลทุกๆไป แต่มีความพิเศษบ้างในลักษณะของการดูแล ให้ความสะดวกในฐานะผู้ทำงานระดับผู้บริหารของสังคม อย่างที่ท่านใช้ศัพท์เรียกว่า “มีกองพลาริการ” ไว้คอยดูแลให้ความสะดวกแก่นักการเมือง โดยเฉพาะเป็นต้น

ในระดับโครงสร้างนี้เป็นกลไกที่สำคัญในแนวความคิดของท่านแม้ว่าจะมีความเป็นอุดมคติสูงอยู่แต่ท่านก็กำหนดกรอบนั้น ให้มีความเป็นไปได้โดยพิจารณา ได้จาก ชุมชนชาวอโศก อันเป็น โมเดล (Model) ของท่านหรือพิจารณาจาก พรหมเพื่อฟ้าดินที่ท่านนำกลไก ดังกล่าวนี้นี้ไปใช้เป็นกรอบภายในพรหม ซึ่งก็ส่งผลให้ลักษณะการทำงานการเมือง ของพรหมเพื่อฟ้าดิน ดำเนินการออกมา ในรูปของความเป็นอุดมคติ ที่เรียกว่า การเมืองบุญนิยม ด้วยว่าการทำงานการเมืองในแนวทางนี้ หรือ ลักษณะนี้ มีความสัมพันธ์ เกี่ยวข้องอย่างไม่ขาดสายกับธรรมะ ในพระพุทธศาสนา และด้วยวิธีการดำเนินการวิจัย ของผู้วิจัย ที่ใช้วิธีวิจัยเอกสาร และสัมภาษณ์ท่านสมณะโพธิรักษ์ ซึ่งในส่วนเอกสารนั้นเป็นการยืนยันความคิด ที่ชัดเจนของท่านในด้านรูปธรรมที่มีลักษณะพัฒนา มาโดยลำดับ กล่าวคือ ตั้งแต่เริ่มต้นแนวคิดทางการเมืองของท่านเป็นอย่างไร เมื่อกาลเวลาผ่านไป ความชัดเจนในแนวความคิดของท่านก็ยังคงเป็นแนวเดิม และมีความชัดเจนมากขึ้นเรื่อยๆ และจากการสัมภาษณ์ท่านประกอบกันกับบุคคลใกล้ชิด ก็พบว่า แนวความคิดของท่านนั้นยังคงเป็นแนวเดิม ที่ต้องการให้ธรรมะมีผลสัมพันธ์กับการเมืองเป็นอย่างมาก หากแต่ แนวคิดดังกล่าวเริ่มเข้มข้นมากก็

เมื่อ มีการก่อตั้งพรรคการเมืองชื่อ พรรคเพื่อฟ้าดิน ขึ้นภายในชุมชนสันตือ โศกซึ่งอาจจะมาจาก การที่บุคคลผู้ใกล้ชิด ต้องทำงานการเมืองที่นั่น ชนิดที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น และสภาพแวดล้อมสถานที่ตั้งพรรคก็อยู่ในที่แห่งเดียวใกล้กันกับที่ท่านพำนัก จึงส่งผลให้ ในระยะหลังๆ (คือหลังจาก พ.ศ. 2543) ท่านแสดงออกทางการเมืองเพิ่มขึ้น จนกระทั่งการแสดงออกโดยรูปธรรมจากแนวคิดของท่านนำไปสู่การเคลื่อนไหวทางการเมืองในพ.ศ. 2549 จาก การวิเคราะห์ข้อมูลในประเด็นนี้ ก็ทำให้ทราบว่า ท่านมีความชัดเจนในแนวคิดของตนเอง อย่างมาก กล่าวคือ มีความเชื่อมั่นมากกว่า สิ่งที่ทำและแสดงออก เป็นความถูกต้อง กล่าวคือ ถูกต้องทั้งกับหลักของศาสนาในแบบที่ท่านเข้าใจ ทั้งกับหลักสิทธิความเป็นพลเมืองของประเทศแม้ว่าจะค้านกับสายตาประชาชน ส่วนใหญ่ของประเทศก็ตาม ซึ่งที่ท่านเองก็ทราบ

ในส่วนของวัตถุประสงค์อีกข้อที่ผู้วิจัย กำหนดคือ แนวคิดบุญนิยมของท่านมีลักษณะเป็นอย่างไรจากการศึกษาพบว่า แนวคิดบุญนิยม เป็นคำกลางๆที่ท่านมักนำมาใช้กับทุกแนวคิดของท่าน กล่าวคือ หากนำไปใช้ในด้านเศรษฐกิจก็มีลักษณะอย่างหนึ่ง หากนำไปใช้ในด้านเกษตรกรรมก็มีลักษณะอย่างหนึ่ง แต่โดยสรุปแล้วก็มีสภาพเป็นอันเดียวกัน คือมีความเป็นบุญนิยมเป็นจุดหมายเดียวกันทั้งในทุกๆด้าน ซึ่งในระบบบุญนิยมนี้ เป็นระบบที่มนุษย์สามารถเลือกได้อย่างมีอิสระเสรี จากการพิจารณาด้วยสติปัญญาของตนในอันที่จะมุ่งเน้นการแก้ปัญหาชีวิต เพื่อความเป็นอยู่ที่ดี มีคุณภาพของสังคมส่วนรวม อันอิงอยู่บนเหตุและผล ที่สามารถพิสูจน์ได้ตามความเชื่อมั่นใน สติปัญญาของผู้ยอมรับตามแนวทางของ ระบบบุญนิยม นั้น ดังข้อมูลที่ได้นำเสนอแล้วนั้น หากแต่แก่นแท้ของแนวคิดบุญนิยมก็คือ สภาวะที่บุคคลกระทำตามแนวทางแห่งการเสียสละแบ่งปัน ไม่สั่งสมกอบโกย มุ่งขจัดขัดเกลากิเลส ตัณหาอุปาทาน จนความต้องการส่วนเกินของชีวิตลดน้อยลงได้จริง จึงนำมาซึ่งการไม่เอาเปรียบกันและกัน ช่วยเหลือเอื้อเพื่อเกื้อกูลกันและกัน เป็นหลักใหญ่ๆ

ซึ่งระบบบุญนิยมนี้ เป็นการตีความหมายในคำสอนของศาสนา แล้วนำมาใช้กับสังคม ก่อให้เกิดรูปแบบสังคมพิเศษ ที่แตกต่างจากสังคมทั่วไป เรียกว่าสังคมบุญนิยม ซึ่งข้อค้นพบปรากฏว่า เป็นสังคมที่อยู่กันแบบเอื้ออาทรกัน ไม่เอาเปรียบกัน เป็นสังคมที่เน้นการเสียสละช่วยเหลือกัน ซึ่งเป็นไปตามแนวทางของ แนวคิดบุญนิยม ทุกประการ ส่งผลให้ประชาชนที่อยู่ภายในสังคมบุญนิยม สงบสุข (สันติภาพ) ไม่ขัดแย้งกัน มีความอิสระเสรี ไม่ตกเป็นทาสของวัตถุ มีความเป็นพี่เป็นน้องกันในชุมชน (ภราดรภาพ) ทำให้เป็นสังคมที่เข้มแข็ง ก่อให้เกิดสมรรถนะ ในการพัฒนาความรู้ความสามารถ ในการขยายแนวคิดและการพัฒนาของคนในสังคม และ ก่อให้เกิดความเต็มความบริบูรณ์ของสังคม คือ ความสมบูรณ์ในปัจจัยต่างๆ โดยเฉพาะปัจจัยสี่ ตามแนวทางของบุญนิยม นี้คือข้อค้นพบในด้านสังคมของแนวคิดบุญนิยม อันเป็นองค์ประกอบพื้นฐานที่สำคัญส่วนหนึ่งของการเมืองบุญนิยมของท่าน

ข้อค้นพบในการเมืองบุญนิยม อีกประการก็คือ การเมืองบุญนิยม มีลักษณะพิเศษ เฉพาะตัว มีความเป็นประชาธิปไตยที่มีลักษณะเฉพาะที่เข้มข้น กล่าวคือ การคัดเลือกบุคคล ในด้านต่างๆ อาทิเช่น การคัดเลือกบุคคลเข้ามาเป็นสมาชิกพรรคการเมือง มีกฎกติกาที่เข้มงวด เช่น การละอบายมุขได้ สำหรับสมาชิกทุกๆ ไป และไม่ทานเนื้อสัตว์ รักษาศีล 5 ได้เป็นอย่างดีได้ สำหรับสมาชิกระดับกรรมการบริหารพรรคขึ้นไปเป็นต้น ในส่วนแรกของการคัดเลือกสมาชิก อาจจะยังไม่มีความเป็นประชาธิปไตย ที่บุคคลทุกคนมีสิทธิเสมอภาคกัน ในการเข้าเป็นสมาชิก แต่ทั้งนี้ก็เพื่อให้ พรรคและอุดมการณ์ทางการเมืองบุญนิยมอยู่ได้ และประจักษ์ผลจริงในอนาคต ดังข้อมูลที่น่าประหลาดใจว่า ถ้าคนที่มืองค์ประกอบไม่ครบตามกติกา ของการเมืองบุญนิยมหรือพรรคเพื่อฟ้าดิน ก็ไม่รับเข้ามา เพราะถือว่าเป็นคนไม่มีคุณภาพ แต่หลังจากเข้ามาเป็นสมาชิกได้แล้ว ความเป็นประชาธิปไตยก็เริ่มขึ้นอย่างเต็มรูปแบบ เมื่อเข้ามาสู่พรรคแล้ว

รูปแบบภายในเป็นรูปแบบ สาธารณโภคี ทำทุกอย่างเข้ากองกลาง อุปโภคบริโภคจากกองกลาง ซึ่งรูปแบบชนิดนี้มีความเป็น บุญนิยมอยู่ด้วย การทำงานการเมืองก็อยู่ภายใต้ ระบบสาธารณโภคี หากจะกล่าวให้เข้าใจง่ายๆ ก็คือ พรรคเพื่อฟ้าดิน มีรูปแบบการดำเนินงานทุกอย่าง ภายใต้ระบบ สาธารณโภคี และสาธารณโภคีนั้น ก็มีความเป็นบุญนิยมอยู่ทุกภาคส่วนของระบบ เมื่อการทำงานการเมืองอยู่ภายใต้ ระบบสาธารณโภคีแล้ว ก็เลยทำให้การเมืองนั้น เป็นการเมืองบุญนิยมไปด้วย และเมื่อข้อค้นพบเป็นดังกล่าวนี้คือ ความหมายของบุญนิยม ในแง่ของการเมือง คือ ต้องการให้การเมืองเป็นระบบที่มุ่งเน้นคุณธรรมนำหน้า หรือนักการเมืองมีธรรมะ เป็นคนไม่เอาเปรียบเสียสละ มีคุณธรรม จริยธรรมเป็นประเด็นสำคัญ ซึ่งข้อมูลที่ค้นพบก็เป็นการยืนยันได้ว่า แนวคิดของท่านนำเสนอธรรมะในพระพุทธศาสนาเป็นองค์ประกอบหลัก โดยอาศัยการตีความจากท่าน และตามความเข้าใจของท่าน หากแต่เมื่อสื่อออกมา กลับเป็นอีกมิติหนึ่ง ที่ต่างจากสังคมพุทธส่วนใหญ่เข้าใจกัน

สรุปว่าแนวคิดทางการเมืองของท่านสมณะโพธิรักษ์มีลักษณะ คือ การเมืองการปกครองที่มุ่งเน้น ตัวนักการเมืองที่มีคุณธรรม คุณภาพ โดยยึดแนวทางประชาธิปไตย ภายใต้ระบบสังคมที่อยู่กันอย่างมีพลังร่วม มุ่งทำประโยชน์ให้เกิดแก่สังคมอย่างสันติสุข ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยในข้อที่หนึ่ง และ แนวคิดบุญนิยม มีลักษณะคือ ระบบ โครงสร้างย่อยที่เน้นตัวบุคคลต่อสังคม ให้กระทำตามแนวทางแห่งการเสียสละให้ปัน ไม่ตั้งสมกอบโกย มุ่งขจัดขัดเกลากิเลส ตัณหา อุปาทาน จนความต้องการส่วนเกินของชีวิตลดน้อยลงได้ แล้วนำมาซึ่งการไม่เอาเปรียบกันและกัน ช่วยเหลือเอื้อเพื่อเกื้อกูลกันและกันเป็นหลัก อันมีจุดมุ่งหมายที่การพัฒนาจิตใจของบุคคลเป็นหลัก ใหญ่ๆ ตามวัตถุประสงค์ในข้อที่สองของการวิจัย

2. อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาทำให้ทราบว่า แนวคิดทางการเมืองของท่าน สมณะโพธิรักษ์ มีลักษณะเฉพาะกล่าวคือ มีทั้งความเป็นอุดมคติสูงและขณะเดียวกันก็มีความเป็นไปได้สูงเช่นกัน แนวคิดนั้นหลังจากผ่านการขับเคลื่อนในตัวอย่างชุมชนชาวอโศกแล้ว ซึ่งทำให้แนวคิดเป็นสภาพที่สามารถจับต้องได้ มีความเป็นรูปธรรมที่เด่นชัด ซึ่งต่างจากแนวคิดที่เป็นอุดมคติสูงแต่ไม่สามารถจับต้องได้ มีแต่ลักษณะความเป็นนามธรรมอย่างเดียวดังเช่น สังคมนิยมยูโทเปีย ซึ่งเป็นแนวคิดของ โรแมนติก ความแตกต่างในชั้นนี้ จากข้อค้นพบก็คือ แนวคิดของสมณะโพธิรักษ์มีโมเดล(Model) หรือมีกรณีตัวอย่างให้ศึกษา ของรูปแบบแนวคิด ด้วยเหตุว่า ความคิดของมนุษย์ไม่มีอะไรสมบูรณ์ หากแต่ต้องมีการปรับเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา จนกว่าระบบหรือความคิดนั้นจะอยู่ตัว ซึ่งก็คือ แนวคิดทุกแนวคิดมักประสบกับปัญหาภายในหรือ โครงสร้างของแนวคิดเอง ยังมีความเป็นอุดมคติสูงหรือนามธรรมสูงแล้ว ยังถูกมองว่าเป็นไปไม่ได้ยาก มีลักษณะของความเพ้อฝัน แต่ถ้าสามารถปรับเปลี่ยนปัญหาภายในและภายนอกได้ หรือความสลับซับซ้อนของปัญหา หรือแรงเสียดทานต่างๆได้ จนนำไปสู่การปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม ซึ่งมีข้อพิสูจน์โดยลำดับหรือผ่านการทดลองมาเป็นระยะเวลาพอสมควรก็จะเป็นที่น่าสนใจ แนวคิดทางการเมืองของสมณะโพธิรักษ์ก็เช่นกัน ท่านมีตัวอย่างเป็นกรณีศึกษาสำหรับแนวคิดของท่าน ซึ่งที่สำคัญมีความเป็นปัจจุบัน

แนวคิดของท่านทั้งหมดใช้การตีความคำสอนในพุทธศาสนา มาเป็นกรอบนำทาง กล่าวคือ นำคำสอนอันเป็นข้อธรรมะมาตีความแล้ว นำมาปฏิบัติอย่างชัดรูปชัดเจน ทั้งด้าน คุณสมบัติหรือคุณลักษณะของนักปกครองหรือผู้บริหาร หรือทั้งรูปแบบในระดับโครงสร้างของ สังคมเช่น รูปแบบสาธารณ โภคิ อันมีลักษณะคล้ายกัน กับการปกครองคณะสงฆ์ ที่มุ่งเป็นผู้เสียสละให้กับส่วนรวม มีความปรารถนาดีต่อส่วนรวม ไม่เอาเปรียบเบียดเบียน มีสิทธิเสรีภาพเสมอเหมือนกัน จนนำมาสู่การสร้างเป็นข้อกำหนดทางการเมือง ที่เรียกว่า การเมืองบุญนิยม

หากพิจารณาถึงกรอบแนวคิดทฤษฎี ที่ผู้วิจัยใช้เป็นกรอบในการศึกษาแนวคิดของท่าน นั้น ซึ่งพบข้อที่จะพิจารณาได้ว่า แนวคิดแบบเฟเบียน ที่นำมาเป็นกรอบนั้น แนวคิดของท่านสมณะโพธิรักษ์มีส่วนคล้ายอยู่มากกล่าวคือ ท่านใช้การชักจูงประชาชนอย่างค่อยเป็นค่อยไป โดยใช้ความสมัครใจเป็นตัวตั้ง ด้วยเหตุผลหลักๆที่ว่า สังคมชุมชนที่ปฏิบัติตามแนวคิดของท่าน ไม่มีลักษณะบังคับมีความสมัครใจเป็นที่ตั้ง หรือเป็นส่วนนำ หรือเป็นหัวใจที่สำคัญ ดังที่ท่านกล่าวว่า “ในที่สุดแล้วสังคมในรูปแบบของสาธารณ โภคิ หรือ สังคมบุญนิยมนี้ จะไม่ระเบิดเหมือนกับสังคมนิยมต่างๆไป เพราะมีความสมัครใจไม่บังคับ” อันเป็นการปูพื้นฐานทางความคิดให้แก่สังคม เพราะมีจุดมุ่งต่อการเปลี่ยนแปลงสังคมจากรูปแบบเดิม ให้เป็นอีกรูปแบบหนึ่ง ดังจะเห็นได้จาก ระบบบุญนิยมก็

ตาม สังคมบุญนิยมก็ตาม ระบบสาธารณ โภคกิจก็ตาม ล้วนแต่เป็นกลไกที่ท่านสร้างขึ้นมาก่อนเพื่อหล่อหลอมสังคม ในแบบฉบับของท่านเพื่อใช้ในการกำหนดทิศทางของการเมือง ที่เรียกว่า การเมืองบุญนิยม

ประการแรก แนวคิดการเมืองบุญนิยมของท่าน ได้สร้างกลไกทางสังคมขึ้นมารองรับ อันมีองค์ประกอบพร้อมคือการให้ความร่วมมือของประชาชนในระหว่างชนชั้น ซึ่งบุคคลที่อยู่ในฐานะระดับสูงมีความเข้าใจยอมที่จะให้ การช่วยเหลือต่อผู้ที่อยู่ในระดับที่ต่ำกว่า อันได้แก่ระบบสาธารณ โภคกิจที่ท่านกำหนด

ประการที่สอง แนวคิดดังกล่าวไม่ใช้ความรุนแรง หรือกำลังในการปฏิบัติให้ประชาชนยอมตามหรือเห็นชอบ หากแต่เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชน ได้พิจารณาเองอย่างค่อยเป็นค่อยไป และมีลักษณะของการรอคอยอย่างอดทน จนกว่าประชาชนจะมีความพร้อม และยอมรับต่อแนวคิดในที่สุด

ประการที่สาม การเปลี่ยนแปลงนี้ยึด แนวทางประชาธิปไตยเป็นพื้นฐานที่สำคัญ หากแต่แนวคิดของท่านสมณะ โภธิรักษ์นั้นเน้น ที่ตัวบุคคลเป็นลำดับแรก และสร้างโครงสร้างทางสังคมขึ้นมา เพื่อเป็นกลไกในการปรับประยุกต์หรือการฝึกประชาชนให้เห็นผลที่ชัดเจน มิได้เป็นการรอคอย ที่จะให้ระบบใดระบบหนึ่งล้มสลายไป แล้วจึงจะใช้แนวคิดดังกล่าวนี้กับสังคม แต่เป็นการเตรียมการไว้รอคอยโอกาสโดยเฉพาะ และในขณะที่เดียวกันก็สร้างรูปแบบการเมืองขึ้นมาใหม่ให้สอดคล้องกับ โครงสร้างสังคมที่กำหนดไว้ เพื่อให้เกิดการพัฒนาปรับปรุงอยู่ตลอดเวลา ซึ่งท่านสมณะ โภธิรักษ์ได้สร้างหลักการสองประการนี้ขึ้นมา ให้สามารถเห็นรูปแบบได้ชัดขึ้น

หากพิจารณาในด้านประชาธิปไตย แนวคิดของท่านก็มีความเป็นประชาธิปไตยคือ เป็นประชาธิปไตยทางอ้อม และประชาธิปไตยที่มีลักษณะเป็นอุดมคติ อาทิเช่น การลงสมัครรับเลือกตั้งต้องให้ประชาชนในเขตพื้นที่นั้นๆ ไปบอกให้มาลงสมัครและต้องบอกเป็นจำนวนมากด้วย จึงจะลงสมัคร อันมีส่วนคล้ายกับประชาธิปไตยทางตรง ซึ่งในทางปฏิบัติจริงอาจประสบปัญหาหลายด้าน เช่นประชาชนจะทราบได้อย่างไรว่า คนนี้ตั้งใจจะไปเป็นนักการเมือง หรือการทำงานด้านหนึ่งได้ดี แต่เขาจะมีความสมัครใจไปทำงานการเมืองหรือไม่ หากเขาไม่เสนอตัวมาก่อนอีกประการ การที่ต้องให้ประชาชนในพื้นที่มาบอกให้ไปลงสมัครรับเลือกตั้ง โดยนัยที่ท่านตั้งเป้าหมายไว้ว่า ไม่ได้เป็นการจัดตั้งคะแนนเสียง ไม่เป็นการซื้อเสียง หากแต่เป็นการแข่งขันในทิศทางของประชาธิปไตยจริงๆ ซึ่งท่านก็ได้กล่าวไว้ว่า หากมีผู้สมัครในเขตนั้นหลายคน แบ่งสัดส่วนแล้ว นักการเมืองในแนวบุญนิยม ต้องมีผู้มาบอกให้ไปลงสมัครเกินครึ่งของประชากรผู้มีสิทธิเลือกตั้งในเขตนั้น จึงจะลงสมัครเพราะเชื่อว่าหากลงสมัครแล้ว ต้องได้รับเลือกแน่นอน ในวิธี

คิดอย่างนี้ ซึ่งเป็นการแข่งขันกันในแนวทางประชาธิปไตยก็จริง แต่เป็นลักษณะของการคิด ที่ เบ็ดเสร็จ คือถ้าจำนวนยังไม่ถึงเพดานที่กำหนด ก็จะยังไม่ลงแข่งขัน ซึ่งเป็นการหวังผลชนะฝ่าย เดียวเมื่อเป็นเช่นนี้ โอกาสในการทำงานในรูปแบบ หรือระบบรัฐสภาที่ชัดเจนก็จะน้อยลง อัน เนื่องมาจากผู้แข่งขันท่านอื่นๆ ย่อมมีวิธีการในการรักษาสถานภาพของตนไว้ และ ต้องระลึกรู้ อยู่ เสมอว่ากำลังแข่งขันอยู่กับระบบใหญ่คือ ระบบทุนนิยม เพราะหากวิธีการในแบบเดิมนี้ ประสบ ผลสำเร็จล้ำเข้าไปเท่าใด การจะประกาศแนวทางของการเมืองบุญนิยม ออกไปยังสาธารณชนก็จะ ล้ำเข้าไปเท่านั้น

ถึงแม้ว่าท่านสมณะโพธิรักษ์ จะประกาศเจตนาและจุดยืน ในการสร้างสายพันธุ์ นักการเมืองสายพันธุ์ใหม่ โดยไม่มุ่งแข่งขันแสวงหาอำนาจกับผู้อื่นก็ตาม แต่การจะให้แนวคิดดำรง อยู่ได้ และมีการต่อยอดพัฒนาออกไปอย่างกว้างขวางนั้น ก็ต้องปฏิบัติการเชิงรุกด้วย ในด้านของ ปัญหาในส่วนของรายละเอียดก็คือ จะทราบได้อย่างไรว่าประชาชนในพื้นที่นั้นๆ มาบอกให้ไปลง สมัครงานเท่าใด จะมีวิธีการอย่างไรที่จะทำให้ทราบได้ และวิธีการนั้นจะเป็นการขัดกับหลักการ ประชาธิปไตยหรือไม่ วิธีการนั้นยังจะเป็นแนวทางการเมืองบุญนิยมอยู่หรือไม่ หรือเมื่อสมักรับ เลือกลงแล้วต้อง ไม่หาเสียงจึงจะเป็นประชาธิปไตยในประเด็นนี้ ก็ดูจะประสบปัญหาอยู่บ้างในทาง ปฏิบัติ แต่ก็มีความเป็นไปได้เช่น การเลือกตั้งวุฒิสมาชิกของไทยที่ผ่านมา โดยไม่มีการหา เสียงนั้นเป็นต้น

อีกประการก็คือ การไม่หาเสียงนั้นจะทำให้ประชาชนรับทราบ นโยบายของตนได้ อย่างไร การมีคุณสมบัติที่ดีนั้นเพียงพอต่อการเป็นนักการเมืองก็จริง หากแต่ในนโยบายที่มีการกำหนด ไว้ชัดเจนก็มีส่วนสำคัญที่จะทำให้ประชาชน มีโอกาสรับทราบประกอบการตัดสินใจ ในการเลือก ผู้แทนของตนด้วย ดังที่ทราบดีว่าในการสมักรับเลือกตั้งนั้น ไม่ได้มีผู้สมัครท่านเดียวหากแต่เป็น การแข่งขันกัน ซึ่งนั่นก็ต้องนำส่วนที่ดีที่สุดของแต่ละคนออกมาประกวดแข่งขันกัน และนโยบาย นั้นจัดเป็นสัญญาประชาคมที่ต้องกระทำตาม การที่ท่านสมณะโพธิรักษ์กำหนดว่าไม่ต้องหาเสียง นั้นจะทำให้ประชาชนทราบในส่วนนี้ได้อย่างไร

ส่วนข้อกำหนดเรื่องการมีพรรคการเมือง การมีวิปการเมืองแล้วไม่เป็นประชาธิปไตย ตามแนวคิดของท่านนั้น ซึ่งท่านพิจารณาว่าลักษณะดังกล่าวไม่เป็นประชาธิปไตยเลย เป็นการจำกัด สิทธิ ซึ่งในประเด็นนี้หากเปรียบเทียบกับจำกัดสิทธิ ของผู้สมัครเข้าเป็นสมาชิก พรรคเพื่อฟ้าดิน ก็คงเป็นดูเดียวกัน กล่าวคือท่านก็กำหนดคุณสมบัติผู้จะมาเป็นสมาชิกพรรคเพื่อฟ้าดินว่า จะต้อง ละออบายมุขได้ ในระดับสมาชิกทั่วไป และเพิ่มเติมในระดับกรรมการบริหารพรรคขึ้นไปที่ต้องถือ สัตว์ 5 ข้อเป็นอย่างต่ำ ไม่ทานเนื้อสัตว์ เป็นต้น ซึ่งก็เป็นการจำกัดสิทธิเช่นกัน ในการจะมาเป็น

สมาชิกพรรค ถึงแม้ว่าจะคู่กันกันในเรื่องของสิทธิเสรีภาพในทัศนะของท่าน แต่ก็ต้องยอมรับว่า การจำกัดอย่างนั้น ก็เพื่อการอยู่ได้ของรูปแบบ แนวคิดการเมืองบุญนิยมของท่าน

อีกประการหนึ่ง ท่านเองไม่ต้องการให้มีพรรคการเมือง เพราะเห็นว่าไม่เป็น ประชาธิปไตย หากแต่ในโมเดล (Model) ของท่านกลับมีพรรคเพื่อฟ้าดิน เป็นตัวอย่างซึ่งท่านก็ให้ เหตุผลว่า เป็นไปตามรูปแบบประชาธิปไตยในปัจจุบัน ที่กำหนดไว้อย่างนี้ ท่านจึงจำเป็นต้อง อนุโลมไปตามกาลสมัย หากแต่การปฏิบัติจริง ในปัจจุบันแทบจะไม่ได้พึ่งระบบพรรคการเมืองเลย กล่าวคือ การทำพรรคเพื่อฟ้าดิน โดยจดทะเบียนตั้งเป็นพรรคนั้น เป็นไปในส่วนนิติบัญญัติเท่านั้น โดย พุทธินัยนั้นยังคงรูปไปตามอุดมการณ์ของ การเมืองบุญนิยมตามเดิม คือเป็นการทำงานตามแนวของ ชาวอโศก ตามเดิม

ในแนวคิดทฤษฎีต่างๆ ที่นำมาเป็นกรอบในการวิจัยนั้น ประชาธิปไตย ก็เป็นกรอบ แนวคิดหนึ่ง ที่สะท้อนความเป็นจริงหลายประการ ในแนวคิดทางการเมืองของท่านสมณะโพธิรักษ์ โดยเฉพาะระบบ สาธารณ โภคิ และระบบบุญนิยม ที่เป็นการสะท้อนก็คือ หากการนิยามแนวคิด ประชาธิปไตยโดยทั่วไปที่เน้นถึง ระเบียบการปกครองของประชาชนโดยประชาชนและเพื่อ ประชาชน รวมถึงการอยู่ร่วมกันเพื่อทำประโยชน์ความผาสุกแก่ส่วนรวมอันประกอบไปด้วย ความ เชื่อมั่นในสติปัญญา ความสามารถของมนุษย์ที่จะมีอิสระเสรีภาพแล้ว แนวคิดของท่านสมณะ โพธิรักษ์ ก็สะท้อนความหมายของประชาธิปไตยในนิยามดังกล่าวได้ดี จากรูประบบ สาธารณ โภคิ ของท่านที่ประชาชนสามารถอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เป็นการทำประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งการทำ ประโยชน์ร่วมกันนี้ สามารถขยายเครือข่ายออกไปได้เพิ่มขึ้นๆ ซึ่งก็เป็นการเพิ่มความผาสุกสันติ ออกไปอีกเป็นเงาตามตัว ถึงแม้ระบบ สาธารณ โภคิ จะมีลักษณะคล้ายกับสังคมนิยมก็ตาม แต่ โดยการปฏิบัติจริงกลับมีลักษณะเป็นประชาธิปไตย คือเป็นของประชาชนโดยประชาชนและเพื่อ ประชาชน

สาธารณ โภคิ ทำทุกสิ่งทุกประการเป็นของประชาชน ทั้งในรูปของวัตถุสิ่งของ ทั้งใน รูปของนามธรรม เช่นสวัสดิการ การเอื้อเพื่อแบ่งปันโดยธรรมชาติของระบบอย่างหนึ่ง โดย ธรรมชาติของกลไกอย่างหนึ่ง ซึ่งทั้งหมดนั้นเป็นไปเพื่อประชาชนจริงๆ หากพิจารณาเปรียบเทียบ ในประเด็นดังกล่าวระหว่าง นิยามประชาธิปไตยที่กล่าวถึง กับ ประชาธิปไตยในสังคมปัจจุบัน เช่น สิทธิขั้นพื้นฐาน ที่รัฐในแนวทางประชาธิปไตย ให้กับสังคม ตัวอย่าง สิทธิในการดำรงชีวิตอย่าง ปกติสุข ได้รับการคุ้มครองจากรัฐ ไม่มีผู้ใดจะมาละเมิดได้ ซึ่งนัยดังกล่าวระบบ สาธารณ โภคิ อัน เป็นกรอบใหญ่ของแนวคิด สามารถกำหนดให้ชัดเจนลงไปได้ โดยเฉพาะระบบบุญนิยม (อันเป็น ระบบรอง เป็นกลไกภายใน) เนื่องจากสิทธิของประชาชนไม่ถูกละเมิดโดยบุคคลอื่นนั้น หาก พิจารณาตามสภาพความเป็นจริง ระบบประชาธิปไตยในปัจจุบันไม่ได้เข้มงวด ในอันจะคุ้มครอง

สิทธิดังกล่าว จะมีการคุ้มครองที่เห็นเป็นรูปธรรมก็ต่อเมื่อเกิดเหตุการณ์หรือการล่วงละเมิดเกิดขึ้นแล้ว จึงจะเรียกร้องสิทธิ ซึ่งจะไม่ทันการณ์กับการต้องสูญเสียสิทธิ เช่น การล่วงละเมิดทางกาย เป็นต้น ผลเสียเกิดขึ้นแล้วเป็นส่วนใหญ่ จึงได้มีการคุ้มครองสิทธิซึ่งลักษณะนี้ เป็นการคุ้มครองที่ปลายเหตุ ไม่สามารถสร้างภูมิคุ้มกันเพื่อการปกป้องได้ ไม่น่าจะจัดเป็นการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพที่สมบูรณ์

หากแต่ระบบบุญนิยม สามารถให้สิทธิเสรีภาพดังกล่าวได้ ซึ่งเห็นผลโดยความเป็นรูปธรรม กล่าวคือ ระบบสามารถจัดการปกป้องคุ้มครองไว้ก่อนได้ คือ ระบบบุญนิยมสร้างภูมิคุ้มกันไว้ ไม่ให้การล่วงละเมิดเกิดขึ้น เช่น กรณีเดียวกัน ด้วยการที่ระบบบุญนิยม มีหลักการประพฤติปฏิบัติ ที่ชัดเจนว่าจะไม่เบียดเบียนกันโดยประการต่างๆ ระบบสามารถกระทำเรื่องดังกล่าวให้เห็นผลในเชิงประจักษ์ได้ ซึ่งพิจารณาจากข้อประพฤติปฏิบัติของประชาชน ผู้อยู่ภายใต้ระบบบุญนิยม จากข้อค้นพบทำให้ทราบว่า ในชุมชนชาวอโศกทุกสาขาทั่วประเทศ เกือบจะไม่มีปัญหาอาชญากรรมเกิดขึ้นเลย ยิ่งหากนำไปเปรียบเทียบกับประชากรของประเทศ ระหว่างประชากรหัวต่อหัวแล้ว ประชากรภายใต้ระบบบุญนิยม จัดว่าประสบผลสำเร็จในด้านสิทธิเสรีภาพ ดังนั้นระเบียบการปกครองของประชาชน เพื่อประชาชน โดยประชาชน จึงเป็นจริงและมีประสิทธิภาพมากกว่า ภายใต้แนวคิดของท่านสมณะโพธิรักษ์

อนึ่งเหตุที่ระบบสามารถ ให้สัมฤทธิ์ผลที่มากกว่า ก็อาจเนื่องมาจาก ระบบนี้ยังเป็นระดับเล็ก หรือระดับจุลภาคอยู่ ความคล่องตัว ความรัดกุมจึงเกิดขึ้นชัดเจนกว่า แต่ถึงกระนั้นหากความเข้มแข็งของระบบมีศักยภาพจริงๆ เมื่อนำไปใช้ขับเคลื่อนในระดับมหภาค ก็คงจะได้ผลดูเดียวกัน อีกประการหนึ่ง เหตุผลที่ยกขึ้นมากล่าวนั้น เป็นเพียงประเด็นเดียวเท่านั้นซึ่งในประเด็นอื่นๆ อาจจะมีข้อบกพร่อง หรือได้ผลไม่เทียบเท่าก็เป็นได้

สิ่งที่น่าพิจารณาจากข้อค้นพบก็คือระบบสาธารณ โภคิ ที่ท่านสมณะโพธิรักษ์ นำมาเป็นกรอบขับเคลื่อนแก่สังคมชุมชนนั้น มีลักษณะคล้ายกับระบบการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล กล่าวคือหากพิจารณาจากพระวินัยในพระพุทธศาสนาแล้ว จะพบว่ารูปแบบที่พระพุทธเจ้านำมาใช้กับพระสงฆ์สาวกก็คือ ระบบ สาธารณ โภคิ นั่นเอง ซึ่งท่านสมณะโพธิรักษ์นำมาใช้กับคฤหัสถ์ ในการนำมาประยุกต์ใช้นั้นเป็นการยากอยู่ เพราะเหตุผลที่สำคัญก็คือ ประชาชนทั่วไปมีลักษณะที่ไม่เหมือนกัน โดยชาติ เพศ วรณะ ยศศักดิ์ต่างๆหลายประการ หากไม่มีการปรับในเรื่องดังกล่าวนี้ ให้อยู่ในระนาบเดียวกันก่อน ก็เป็นการยากที่จะใช้ระบบดังกล่าว กล่าวคือ พระสงฆ์เป็นหมู่กลุ่มที่มีลักษณะพิเศษเฉพาะตัว คือ มีศีล 227 ข้อ เท่ากัน การนุ่งห่มเหมือนกัน มีข้อวัตรปฏิบัติเหมือนกัน เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ท่านสมณะโพธิรักษ์จึงกำหนดให้ ฆราวาสหรือคฤหัสถ์ ที่มาอยู่ภายใต้ระบบ สาธารณ โภคิ มีศีล 5 ข้อ เป็นพื้นฐานขั้นต่ำที่เท่ากัน การนุ่งห่มเป็นไปในแนว

เดียวกัน อาหารการรับประทานเป็นมังสวิรัติเหมือนกัน การทำงานแบ่งไปในลักษณะเท่าๆกัน ทำงานฟรีเหมือนกัน มีสวัสดิการต่างๆเสมอเหมือนกัน ที่เหมือนกันอีกประการคือ หากไม่สามารถ อยู่ภายในระบบได้ ก็สามารถลาออกไปได้ ซึ่งเหมือนกันกับพระลาสิกขา(สึก)ออกจากการบวชไป ได้เช่นกัน

เมื่อพื้นฐานในระดับโครงสร้างของแนวคิดของท่านสมณะโพธิรักษ์เป็นเช่นนี้ คุณจะมี ความเป็นไปได้ที่ท่านจะนำพาแนวคิดนี้ ให้เป็นทางเลือกของสังคมส่วนใหญ่ ดังที่ท่านกล่าวว่า “จะ สร้างมนุษย์สายพันธุ์ใหม่ที่มีคุณภาพ” ดังนั้นแนวคิดบุญนิยม ซึ่งเป็นแนวคิดในการสร้างสายพันธุ์ มนุษย์สายพันธุ์นักการเมือง ที่มีคุณภาพ จึงปฏิเสธไม่ได้ว่า มาจากแนวคิดพุทธศาสนาที่มีอิทธิพล ต่อแนวคิดของท่านสมณะโพธิรักษ์อย่างชัดเจน หากแต่ว่าแนวคิดนี้จะสามารถอยู่คู่กับสังคมไปได้ นานเท่าใดนั้น เป็นเรื่องที่ต้องพิสูจน์ต่อไป

ข้อค้นพบอีกประการหนึ่งจากการวิเคราะห์ในบทที่ 4 อันจัดเป็นข้อที่เด่นนั้นก็คือ ระบบสาธารณโภคี ซึ่งผู้วิจัยพบว่า สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ โดยเฉพาะกับสังคมปัจจุบันที่เต็ม ไปด้วยความบีบคั้น เร่งรีบในกระแสวัตถุนิยมหรือทุนนิยม ระบบสาธารณโภคีสามารถช่วยให้คน มี ความสุขทางจิตใจได้ หากเปรียบกับระบบทุนนิยม และก็สามารถช่วยให้มนุษย์อยู่บนโลกได้อย่าง สร้างสรรค์ไม่ทำลาย เพราะกลไกหรือข้อปลักย่อยภายในของระบบเองเป็นตัวกำกับให้สภาพการณ์ หรือเรื่องราวต่างๆ เป็นไปตามหลักการของระบบ อีกทั้งระบบนี้ก็ไม่ขัดแย้งกับระบบอื่นๆ สามารถ ดำเนินไปด้วยกันได้

หากจะพิจารณาว่าระบบสาธารณโภคี จะไม่สามารถนำไปใช้ได้หรือมีความเป็นไปได้ ยาก ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ในกรณีที่น่าระบบนี้ไปใช้ในระดับรมหภาค ด้วยเหตุผลว่าระบบนี้ไม่ได้ใช้ วิธีบังคับเหมือนสังคมนิยม แต่เป็นไปโดยความสมัครใจ ซึ่งก็จะเกิดปัญหาที่ยุ่งยาก ตามสภาพความ เป็นจริงของสังคม ที่มนุษย์มีความต้องการที่ไม่เท่ากัน เมื่อพิจารณาให้ลึกลงไปก็ต้องยอมรับว่า ระบบสาธารณโภคี มีจุดเริ่มต้นที่แข็งที่ตรงที่การเข้ามาสู่ระบบด้วย “ความสมัครใจ” นั้นเอง หากแต่ เมื่อจะนำระบบนี้ไปใช้ในระดับรมหภาคดังกล่าวแล้ว จุดเริ่มต้นที่แข็ง (ความสมัครใจ) ก็จะกลายเป็น จุดอ่อน ไป เพราะกลไกของระบบในระดับรมหภาคทุกภาคส่วนต้องเป็นลักษณะเดียวกันทั้งหมด ดังเช่น สังคมนิยมหรือประชาธิปไตย ระบบจึงจะขับเคลื่อนต่อไปได้อย่างเต็มความสามารถของ ระบบ แต่ถ้านำระบบ สาธารณ โภคี ไปใช้ในระดับรมหภาคก่อน แล้วขยายส่วนออกไปให้กว้างจน สามารถสร้างเครือข่าย ที่ครอบคลุมเป็นเครือข่ายที่ใหญ่ในระดับรมหภาคได้ เมื่อนั้น ระบบนี้ก็จะ สามารถตอบสนองความสุขที่มนุษย์ต้องการได้ อย่างเต็มภาคภูมิของหลักการ ไม่ว่าจะ เป็น สาธารณ โภคีที่รองรับการเมืองบุญนิยม หรือที่รองรับด้านสังคม ด้านการเกษตร ด้านเศรษฐกิจเป็น

ต้น ที่กล่าวมานั้นเป็นเพียงทัศนะหนึ่ง ที่มีต่อสาธารณ โภคี เพราะคาดว่าน่าจะมีความเป็นไปได้ อย่าง นั้น

แนวคิดทางการเมืองของท่านสมณะ โพธิรัจฉนั้น เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับสภาพ สังคมปัจจุบันนั้นถือได้ว่าเป็นความคาดหมายของสังคมที่ต้องการเห็นสภาพการเมืองและสังคมมี พัฒนาการที่ดีขึ้น โดยเฉพาะประเด็นต่างๆ อันเป็นรูปแบบการดำเนินชีวิต การช่วยเหลือสังคมและ การไม่ทำลายทรัพยากรของชาติ แนวคิดของท่าน(โดยเฉพาะสังคมบุญนิยม) ในส่วนของประเด็น ข้อปลีกย่อยในเชิงเทคนิค ที่สังคมต้องการให้พระสงฆ์ เข้ามามีส่วนช่วยกล่อมเกลานักการเมือง อย่างที่ท่านอาจารย์สุลักษณ์ ศิวรักษ์ นายแพทย์ประเวศ วะสี เป็นต้น ได้สะท้อนมุมมองออกมาใน สังคมปัจจุบัน อันบ่งบอกถึงความต้องการส่วนนี้ ที่จะได้จากศาสนา ดังนั้น แนวคิดทางการเมืองที่ ท่านนำเสนอและแสดงออกนั้น จึงสอดคล้องกับความคาดหมายของสังคมด้วย

ในด้านความสอดคล้องกับงานวิจัยที่มีผู้วิจัยไว้ก่อนหน้าในประเด็นทำนองเดียวกันนั้น แนวคิดทางการเมืองของท่านสมณะ โพธิรัจฉนี้ จัดว่าสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยเรื่องการเมืองการ ปกครองเชิงพุทธ ที่พระพุทธศาสนามีความสัมพันธ์กับการเมืองมาตั้งแต่อดีต โดยใช้หลักธรรมเป็น แม่บทในหลักการปกครอง และพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นศาสดาทรงอยู่เหนือการเมือง แต่ทรงเข้าไป เกี่ยวข้องในฐานะให้คำปรึกษาแนะนำเท่านั้น ซึ่งสมณะ โพธิรัจฉ ก็ใช้หลักธรรมเป็นแม่บทในการ สรรค์สร้างแนวคิดและนำมาปฏิบัติจนเป็นรูปธรรม

อีกทั้งยังสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยเรื่องความคิดทางการเมืองของท่านพุทธทาสภิกขุ ซึ่ง ท่านก็มีพื้นฐานทางความคิด มาจากพุทธศาสนาเช่นเดียวกันกับสมณะ โพธิรัจฉ จะต่างกันอยู่บ้างก็ ตรงที่ระยะเวลาของช่วงความคิดทางการเมืองนั้นอยู่กันคนละสมัยกล่าวคือ การปกครองใน บ้านเมืองขณะนั้นๆ มีสภาพการณ์ไม่เหมือนกันหรือจะว่ามีบริบทต่างกันก็ได้ แต่ที่เหมือนกันก็คือ ต้องใช้ธรรมะเป็นองค์ประกอบหลักในการกำหนดการเมืองการปกครองเช่นกัน ที่สำคัญแนวคิด ของทั้งสองท่าน เป็นไปในลักษณะสังคมนิยมเชิงพุทธด้วยกัน และสอดคล้องงานวิจัยเรื่องความคิด ทางการเมืองของปัญญานันทภิกขุ ซึ่งท่านมองปัญหาต่อการเมือง เศรษฐกิจและสังคมต้องใช้วิธีการ แก้ไขปัญหาต่างๆ โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของพุทธศาสนา และในด้านประชาธิปไตย ด้านเสรีภาพ ความเสมอภาค ทั้งสองท่านต่างให้ความสำคัญต่อจิตใจของคนมากกว่า เรื่องของวัตถุภายนอก และ ประชาธิปไตยนั้นต้องมีธรรมะเป็นเครื่องกำกับ คือ ธรรมาธิปไตย ความเหมือนอีกประการท่านทั้งสองมีการกล่อมเกลานักการเมืองทางพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานเดิม และความคิดทางการเมืองมีความเป็นอุดมคติ สูง ต่างแต่ที่ท่านสมณะ โพธิรัจฉ สร้างกลไกในระดับ โครงสร้างขึ้นมารองรับความคิดของตน ชัดเจนกว่า

ในส่วนที่ต่างจากงานวิจัยที่เกี่ยวกับความคิดทางการเมืองก็คือ งานวิจัยเรื่อง ความคิดทางการเมืองของ พลเอกสุจินดา คราประยูร ซึ่งความคิดของท่านมุ่งเน้นเรื่องการใช้อำนาจทางทหารเป็นหลักในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาประเทศ แล้วเชื่อว่าอำนาจทางทหารเท่านั้นจะทำให้ประชาชนเป็นสุข แต่ท่านสมณะโพธิรักษ์ไม่มองประเด็นนี้เลย ไม่ใฝ่อำนาจในการบังคับอย่างนั้น แต่มุ่งสร้างสายพันธุ์ใหม่ให้เกิดขึ้นแก่สังคม โดยหวังว่าสายพันธุ์ใหม่หรือแนวทางใหม่นั้นจะเป็นความบริสุทธิ์ตั้งแต่ต้นมือแล้วจะพัฒนาไปได้เอง โดยไม่ต้องไปแก่งแย่งอำนาจกับผู้อื่นเป็นต้น

ในงานวิจัยนี้มีข้อดีในส่วนที่ ผู้ที่ถูกรศึกษา คือ ท่านสมณะโพธิรักษ์ ให้ความร่วมมือเป็นอย่างมากสะดวกในการเข้าพบ และแสดงออกถึงความจริงใจในการให้ข้อมูล ข้อสอบถามทั้งในประเด็นการวิจัยและนอกประเด็น ซึ่งถือว่ามีค่าสำคัญต่อการศึกษาวิจัย อีกทั้งข้อมูลเอกสารอันเป็นหัวใจหลักของการวิจัยนี้ได้ถูกรวบรวมไว้เป็นระบบดี ที่ห้องสมุดของสำนักสันติอโศกส่วนหนึ่ง จึงทำให้การเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นไปด้วยดี

ในข้อด้อยของการวิจัยที่พบคือ การวิเคราะห์ข้อมูลที่มีเนื้อหาค่อนข้างมากและกระจายกระจายอยู่ในหลายๆ ที่และหลายๆ ส่วน ซึ่งอาจจะนำมาเสนอไม่ครบทุกภาคส่วน แต่ทั้งนี้ข้อมูลที่รวบรวมมาได้ และวิเคราะห์แล้วนั้นก็มีความชัดเจนตอบคำถามปัญหาวิจัยและวัตถุประสงค์ได้ครบ และแนวคิดเฟื่องฟู อันเป็นกรอบหนึ่งที่น่ามาใช้ในกระบวนการวิจัย แต่ยังคงขาดรายละเอียดของกรอบอยู่บางส่วน ทั้งการวิเคราะห์ก็ยังไม่ค่อยเป็นที่พอใจนัก รวมทั้งการสังเกตการณ์นั้นผู้วิจัยได้สังเกตการณ์น้อยครั้ง โดยเฉพาะการออกไปเคลื่อนทางการเมืองในเดือนกันยายน ที่ผู้วิจัยวางแผนจะไปร่วมสังเกตการณ์ในขณะที่กำลังเก็บรวบรวมข้อมูล แต่ก็ต้องยกเลิกเมื่อมีการปฏิวัติในคืนวันที่ 19 กันยายน 2549 จึงขาดรายละเอียดในบางส่วนของพฤติกรรมความเป็นปัจจุบันไป ในด้านการตีความผู้วิจัยยังขาดประสบการณ์อาจจะทำให้การตีความด้อยค่าลงไป

3. ข้อเสนอแนะ

ในส่วนของข้อเสนอแนะซึ่งจากข้อค้นพบของการวิจัย สามารถที่จะนำแนวคิด “การเมืองบุญนิยม” ไปใช้ได้กับการเมืองทุกระดับ โดยเฉพาะการเมืองระดับล่าง กล่าวคือ ใช้ในการบริหารส่วนท้องถิ่น ด้วยเหตุผลว่า ข้อจำกัดในการนำไปใช้จะลดน้อยลงและเป็นการเปิดรูปแบบแนวคิดหรือปูพื้นฐานแนวคิดแบบนี้ ให้กระจายไปในระดับรากหญ้าก่อน หรือหน่วยเล็กๆ ก่อนๆ ที่จะขยายใหญ่ขึ้น ในอนาคต เหตุผลอีกประการคือ ประชาชนจะได้ทราบแนวคิดนี้ในลักษณะที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น ซึ่งมีได้จำกัดอยู่เฉพาะกลุ่มบุคคลดังเช่นปัจจุบัน แต่สามารถเปิดขยายแนวคิดนี้เป็นลักษณะปฏิบัติการเชิงรุกเข้าไปในสังคม ดังนั้นวิธีการนำแนวคิดนี้ ไปปรับใช้กับการเมืองส่วน

ท้องถิ่น ดูว่าจะเหมาะสมกับแนวคิด หากแต่ก็มีเงื่อนไขบางประการคือ

1) ในการนำแนวคิดการเมืองบุญนิยม ไปใช้นั้น ก็คือ ต้องนำเอารูปแบบระบบ
 สาธารณโภคี ไปเป็นกรอบดำเนินการในสังคมชุมชนนั้นก่อน กล่าวคือหากไม่ใช่ระบบ
 สาธารณโภคี ไปปรับ โครงสร้างของชุมชนสังคมก่อน ก็ไม่สามารถนำแนวคิดการเมืองบุญนิยม ไป
 ใช้ได้ ซึ่งหลักการอันนี้ถือว่ามีความสำคัญอย่างมาก และการนำแนวคิด ไปใช้นั้น ควรจะนำแนวคิด
 บุญนิยม ในทุกมิติไปใช้ด้วย เพราะว่าหากปรับสภาพบริบทโดยรอบเป็นไปในทิศทางเดียวกัน
 แล้ว การจะนำประเด็นใดประเด็นหนึ่ง มาชูขึ้นเป็นเป้าหมายที่ชัดเจนก็ไม่ใช่ว่าเรื่องยาก จากนั้นจึง
 ขยายแนวคิดนี้ให้แผ่กว้างออกไป ดังนั้นส่วนที่จะนำไปใช้ จึงไม่ใช่มุ่งเน้นที่ การเมืองบุญนิยม เพียง
 อย่างเดียว หากแต่ต้องนำไปใช้ทั้งองค์รวมในทุกๆ มิติความคิดทีเดียว จึงจะเกิดผลจริงๆ โดยลำดับ
 จากนั้นจึงขยายแนวคิดนี้ให้กว้างขวางออกไป

ในด้านข้อจำกัดของแนวคิดการเมืองบุญนิยม ก็คือ ระบบสาธารณโภคี ที่เป็นแนวคิด
 พื้นฐานอันสำคัญซึ่งซ่อนกันอยู่ในที่นี้ หากนำไปใช้ในระดัมหากอาจไม่ประสบผลสำเร็จดัง
 หลักการ และคงต้องปรับโครงสร้างภายในของแนวคิดอีกบางประการ เพื่อให้สอดคล้องกับความ
 ใหญ่ของระดับที่นำไปใช้ เพราะข้อจำกัดภายใต้ระบบ สาธารณ โภคี ก็คือ การสร้างจิตสำนึกในการ
 เข้ามาสู่ระบบ เนื่องจากระบบเน้นความพอใจ มีอิสระเสรีภาพ ไม่เป็นการบังคับใดๆ เมื่อประชาชน
 พิจารณาจนเกิดความพอใจในระบบ ก็จะเข้าร่วมด้วยความสมัครใจ ดังนั้นประเด็นของการ
 เริ่มต้น ของการนำระบบสาธารณ โภคีไปใช้ก็คือ ต้องไม่มีลักษณะบังคับ หากมีการบังคับหรือเกณฑ์
 กันมา ระบบนี้จะล้มสลายในที่สุด จึงเป็นข้อจำกัดที่ดูจะยากพอสมควร ในการนำระบบ
 สาธารณ โภคีไปใช้ ข้อจำกัดอีกประการก็คือ ในช่วงเริ่มต้นอย่างพึงคาดหวังต่อแนวคิดสูง เนื่องจาก
 ระบบดังกล่าว ยังเป็นระบบใหม่ต่อสังคม ต้องต่อสู้ทางความคิดต่อระบบใหญ่ในสังคม ดังนั้นเมื่อ
 นำระบบไปใช้แล้วก็เชื่อว่า จะประสบผลสำเร็จในสังคมใหญ่ไปทุกเรื่อง เพราะน้ำน้อยย่อมแพ้ไฟ จึง
 มีข้อจำกัดอยู่ที่ว่า ต้องค่อยๆ เป็นค่อยๆ ไป

แต่ถึงอย่างไรก็ตามก็ควรที่จะมีการพิจารณาระบบ สาธารณ โภคี ไปใช้เป็นกรอบใน
 ชุมชนสังคมขนาดเล็กก่อน และในขณะที่เดียวกันก็นำแนวคิด บุญนิยม ขับเคลื่อนไปในชุมชนสังคม
 พร้อมกัน ซึ่งผู้ศึกษาวิจัยเสนอว่า จะทำให้สังคมมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันอย่างปกติสุข เป็นสังคมที่
 น่ายุติที่เดียว

2) หากมีการศึกษาวิจัยครั้งต่อไปเกี่ยวกับ แนวคิดทางการเมืองของท่านสมณะ
 โพธิ์รักษ์ ควรที่จะกำหนดกรอบแนวคิดทฤษฎีในด้านต่างๆ เช่น กรอบแนวคิดในด้านสถาบัน ใน
 ด้านหน้าที่ ในด้านระบบการเมือง เนื่องจากว่าแนวคิดทางการเมือง ก็มีส่วนสัมพันธ์อยู่กับการ
 จัดสรรแบ่งปันสิ่งที่มีคุณค่าเพื่อสังคมโดยรวม และภายใน โครงสร้างของสังคมนั้น ก็ปฏิเสธเรื่อง

ของโครงสร้างสถาบัน โครงสร้างหน้าที่ โครงสร้างระบบไม่ได้ จึงควรศึกษาภายใต้กรอบดังกล่าวนี้ด้วย ซึ่งคำถามในอันที่จะสามารถขยายแนวทางการวิจัยนี้ออกไป โดยการศึกษาในประเด็น รูปแบบภายในการเมืองบุญนิยม ในความคิดของท่าน ซึ่งเป็นการเจาะลึกลงไป ในรายละเอียดในอันที่จะทราบว่า เมื่อรูปแบบที่กำหนดเป็นหลักการดังนี้แล้ว หากประสบปัญหาขึ้นในระหว่าง แล้วจะมีแนวทางแก้ไขอย่างไร และแนวทางนั้นยังคงยึดมั่นอยู่ในกรอบแนวคิดเดิมหรือไม่ เหตุผลที่เสนอแนะให้ศึกษาในประเด็นนี้ก็เพราะในปัจจุบัน แนวคิดการเมืองบุญนิยมของท่านสมณะโพธิรักษ์ มีลักษณะเพิ่งเป็นการเริ่มต้น กล่าวคือ รูปแบบพื้นฐานนั้นมีความชัดเจนอยู่ หากแต่รูปแบบในทางการเมือง ก็เป็นการเริ่มต้นของการต่อยอดความคิด ยังมีได้ประสบผลขั้นสำเร็จ อาทิเช่น การมี ส.ส. ในสังกัดพรรคเพื่อฟ้าดิน หรือสมาชิกพรรคมีตำแหน่งทางการเมืองที่สูง เป็นต้น เหตุผลประการต่อมา จากตัวอย่างนั้นก็คือ แนวคิดนี้ยังไม่ผ่านสภาวะบีบคั้นในกระแสของการเมืองในระดับสากลสูง จึงทำให้ยังมีทราบบิตในส่วนนั้นว่าจะปรับกระบวนทัศน์อย่างไร

และเพื่อความสมบูรณ์ของแนวคิด ควรมีคำถามในประเด็น แนวคิดการเมืองบุญนิยมนี้หากประสบปัญหาขึ้น ในระหว่างจะมีทิศทางแก้ไขอย่างไร ? หรือ มีการวางแผนในการขยายแนวคิดการเมืองบุญนิยมไว้อย่างไร ? หรือ การไม่แสวงหาอำนาจของการเมืองบุญนิยมนี้จะช่วยให้การบริหารการปกครองสังคม ประสบผลสำเร็จได้อย่างไร ? หากมีประเด็นคำถามเหล่านี้ก็จะช่วยให้ทราบพัฒนาการของ แนวคิดการเมืองบุญนิยม ว่ามีทิศทางเป็นไปอย่างไร หรือ

ในการวิจัยครั้งต่อไปควรศึกษาเปรียบเทียบ แนวคิดของท่านสมณะโพธิรักษ์กับนักคิดท่านอื่นๆ เช่นระหว่างท่านสมณะโพธิรักษ์กับท่านพุทธทาสภิกขุ หรือท่านสมณะโพธิรักษ์กับพระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตฺโต) หรือ เปรียบเทียบกับผู้นำศาสนาในนิกายอื่นๆ เช่น นิกายเถรวาทเป็นต้น หรือเปรียบเทียบกับนักคิดที่สำคัญของโลก เช่น มหาตมา คานธี เป็นต้น ในบางกรณีที่ศึกษาถึงโครงสร้างส่วนสังคม ควรใช้การวิจัยเชิงประมาถด้วย จะได้ศึกษาตัวแปรหลายๆ ด้าน ในส่วนข้อค้นพบ เรื่องสาธารณ โภคิอันเป็นกรอบใหญ่และเป็นพื้นฐาน ของแนวคิดการเมืองบุญนิยมนั้น ก็ควรทำการศึกษาให้ลึกลงไปอีก เพื่อจะได้ทราบความเป็นวิวัฒนาการของแนวคิดนี้ว่าจะปรับปรุงไปในทิศทางใด

ซึ่งข้อเสนอแนะที่ผู้ศึกษาวิจัย ได้นำเสนอนั้นก็เพื่อให้การ ทำความเข้าใจต่อแนวคิดการเมืองบุญนิยมของท่านสมณะโพธิรักษ์ เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของเจ้าของแนวคิด เพื่อปรับระดับการนำไปประยุกต์ใช้กับสังคมของตนในโอกาสต่อไป เพื่อสร้างความเข้าใจต่อการมุ่งหวังในประสิทธิผลของการเมืองบุญนิยม และเพื่อการศึกษาวิจัยในโอกาสต่อไป